

7-§. Amortizasiyani hisoblash

38. Nomoddiy aktivlarning qiymati amortizasiya hisoblash yo‘li bilan qoplanadi. Amortizasiyalanadigan qiymat foydali xizmat muddati mobaynida korxona xarajatlariga amortizasiya ajratmalari ko‘rinishida tizimli taqsimlanadi.

39. Nomoddiy aktiv bo‘yicha amortizasiya ajratmalarini hisoblash mazkur ob‘yekt nomoddiy aktivlar tarkibiga qabul qilingan oydan keyingi oyning birinchi sanasidan boshlanadi hamda mazkur ob‘yektning amortizasiyalanadigan qiymati to‘liq qoplangunga yoxud bu ob‘yektni balansdan hisobdan chiqarilgunga qadar amalga oshiriladi.

40. Nomoddiy aktiv bo‘yicha amortizasiya ajratmalarini hisoblash mazkur ob‘yektning amortizasiyalanadigan qiymati to‘liq qoplangan yoki bu ob‘yekt balansdan hisobdan chiqarilgan oydan keyingi oyning birinchi sanasida to‘xtatiladi.

41. Nomoddiy aktivning foydali xizmat muddati davomida amortizasiya ajratmalarini hisoblash to‘xtatilmaydi, nomoddiy aktivdan foydalanishda bevosita va bilvosita cheklovlar (masalan: asosiy vositalar va boshqa aktivlarni konservasiyalash, rekonstruksiya, modernizasiya qilish) mavjud bo‘lgan holatlar bundan mustasno.

42. Nomoddiy aktivlar bo‘yicha amortizasiya ajratmalarini hisoblash hisobot davridagi korxona faoliyati natijalaridan qat’iy nazar amalga oshiriladi va u tegishli bo‘lgan hisobot davrining buxgalteriya hisobida aks ettiriladi.

43. Nomoddiy aktivlar bo'yicha hisoblangan amortizasiya summolari alohida schyotlarda tegishli summalarni jamg'arish yo'li bilan buxgalteriya hisobida aks ettiriladi.

44. Nomoddiy aktivning foydali xizmat muddatini aniqlashda quyidagi omillarni e'tiborga olish lozim:

a) nomoddiy aktivning kutilayotgan foydali xizmat muddati;

b) ishlab chiqarishni o'zgartirish va yaxshilash natijasida yoki mazkur aktiv tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotga (ishlarga, xizmatlarga) nisbatan bozor talablarining o'zgarishi natijasida texnik eskirishi;

v) aktivdan foydalanishdagi yuridik va boshqa cheklovlar (masalan, foydali xizmat muddatining tugashi bilan bog'liq bo'lgan cheklovlar).

45. Nomoddiy aktivlarning foydali xizmat muddati korxona tomonidan nomoddiy aktiv buxgalteriya hisobiga qabul qilinish chog'ida belgilanadi.

Nomoddiy aktivlarning foydali xizmat muddatini belgilash quyidagilardan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi:

a) patent, guvohnomaning amal qilish muddati va O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq nomoddiy aktivlardan foydalanish muddati bo'yicha boshqa cheklovlar;

b) korxona iqtisodiy naf (daromad) olishi mumkin bo'lgan davrda ushbu ob'yektdan foydalanish ko'zda tutilayotgan muddat.

Nomoddiy aktivlarning alohida guruhlar uchun foydali xizmat muddati ushbu nomoddiy aktivdan

foydalanish natijasida olinishi kutilayotgan mahsulotlar miqdori yoki ishlar hajmining boshqa natural ko'rsatkichidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Foydali xizmat muddatini belgilash mumkin bo'lmagan nomoddiy aktivlar bo'yicha amortizasiya ajratmalari me'yori besh yil hisobida belgilanadi.

Nomoddiy aktivlarning foydali xizmat muddati, agarda O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida boshqa tartib nazarda tutilmagan bo'lsa, nomoddiy aktiv foydalanishga tayyor bo'lgan paytdan boshlab korxonaning faoliyat ko'rsatish muddatidan oshmasligi lozim.

46. Amortizasiya quyidagi usullarni qo'llash yo'li bilan hisoblanadi:

a) amortizasiyani bir maromli (to'g'ri chiziqli) hisoblash.

Amortizasiyani bir maromli (to'g'ri chiziqli) hisoblash usulida amortizasiya nomoddiy aktivlarni foydali xizmat muddati mobaynida ularning amortizasiyalanadigan qiymatidan kelib chiqqan holda bir maromda, teng ulushlarda hisoblanadi.

Mazkur usulga ko'ra nomoddiy aktivlarning amortizasiyalanadigan qiymati uning xizmat muddati davomida tegishli xarajatlarga bir maromda hisobdan chiqariladi (taqsimlanadi). Usul amortizasiya me'yori foydali xizmat muddatining davom etish vaqtiga bog'liqligiga asoslangan.

Amortizasiyani bir maromli (to'g'ri chiziqli) hisoblash usulida amortizasiya ajratmalarining yillik summasi ushbu nomoddiy aktivning

amortizasiyalanadigan qiymati va foydali xizmat muddatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

b) bajarilgan ishlar hajmiga mutanosib ravishda amortizasiyani hisoblash (ishlab chiqarish) usuli.

Amortizasiyani hisoblashning ishlab chiqarish usuli har bir muayyan yilda nomoddiy aktivdan foydalanishdan olinadigan mahsulotlarni hisobga olishga asoslangan.

Mazkur usul bo'yicha amortizasiyaning har yilgi qiymatini hisoblash uchun butun foydali xizmat muddatidagi umumiy baholangan ishlab chiqarish quvvati yig'indisini va mazkur muayyan yildagi ishlab chiqarish quvvati aniqlash lozim. Ishlab chiqarish quvvati sifatida ishlab chiqariladigan mahsulot birliklari soni, ishlangan soatlar soni va boshqalar olinishi mumkin.

Amortizasiyani hisoblashning ishlab chiqarish usulida yillik amortizasiya ajratmalari summasi hisobot davridagi mahsulot (ishlar, xizmatlar) hajmining natural ko'rsatkichidan hamda amortizasiyalanadigan qiymatning nomoddiy aktiv butun foydali xizmat muddatidagi nazarda tutilayotgan mahsulot (ishlar, xizmatlar) hajmiga nisbatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

47. Nomoddiy aktivlardan intensiv foydalanilganda, shuningdek ilmiy-texnikaviy jarayonning katta ta'sirida nomoddiy aktivlar amortizasiyasi quyidagi usullarda hisoblanadigan jadallashtirilgan amortizasiya yo'li bilan ifodalanadi:

a) ikki baravar amortizasiya me'yori bilan qoldiqni kamaytirish usuli;

b) yillar yig'indisi usuli (kumulyativ usul).

48. Ikki baravar amortizasiya me'yori bilan qoldiqni kamaytirish usuliga ko'ra amortizasiya ajratmalarining

yillik summasi hisobot yili boshidagi nomoddiy aktivning qoldiq qiymatidan va mazkur nomoddiy aktivning foydali xizmat muddatidan kelib chiqib hisoblangan amortizasiyaning ikki baravar me'yoridan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Ikki baravar amortizasiya me'yori bilan qoldiqni kamaytirish usuli bo'yicha amortizasiyani hisoblashda kutilayotgan tugatish qiymati boshlang'ich (qayta tiklash) qiymatidan chegirilmaydi.

49. Yillar yig'indisi usuliga (kumulyativ usulga) ko'ra har yili amortizasiya me'yori amortizasiya muddati oxiriga qadar qoladigan amortizasiyalanadigan qiymatdagi ulush sifatida aniqlanadi. Ulush amortizasiya ajratmalari tugaguniga qadar qoladigan to'liq yillar sonini amortizasiya muddatini tashkil qiladigan yillar tartib sonlari yig'indisiga bo'lish orqali aniqlanadi.

Yillar yig'indisi usulida (kumulyativ usulda) amortizasiya ajratmalarining yillik summasi nomoddiy aktivning tugatish qiymati ayrilgan holda boshlang'ich (qayta tiklash) qiymatidan hamda suratida nomoddiy aktivning foydali xizmat muddatining oxiriga qadar qoladigan yillar soni, maxrajida esa — nomoddiy aktivning foydali xizmat muddati yillari soni yig'indisining nisbatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

50. Hisobot yili davomida nomoddiy aktivlar bo'yicha amortizasiya ajratmalari qo'llaniladigan hisoblash usulidan qat'i nazar, (amortizasiya hisoblashning ishlab chiqarish usulidan tashqari) yillik summaning $1/12$ miqdorida har oyda hisoblanadi.

Mavsumiy tUSDagi ishlab chiqarish korxonalarida foydalaniladigan nomoddiy aktivlar bo'yicha amortizasiya ajratmalarining yillik summasi korxona

tomonidan nomoddiy aktivlardan foydalanish davri mobaynida bir maromda hisobot yilida hisoblanadi.

51. Nomoddiy aktivlarning har xil turlariga (guruhlariga) nisbatan amortizasiyani hisoblashning turli usullari qo'llaniladi. Bunda bir turdagi nomoddiy aktivlar bo'yicha (guruhi, turi va boshqalar bo'yicha) faqat bitta usul qo'llaniladi.

52. Qo'llaniladigan amortizasiyani hisoblash usuli va nomoddiy aktivning foydali xizmat muddatini qayta ko'rib chiqish mumkinligi korxonaning hisob siyosatida majburiy tartibda aks ettirilishi kerak.

53. Agar nomoddiy aktivlardan foydalanishdan kutilayotgan iqtisodiy nafda sezilarli darajada o'zgarish yuz bersa, amortizasiya hisoblash usuli, agar yuzaga kelgan holatlar amortizasiya usulining o'zgartirilishini oqlasa, o'zgarayotgan tendensiyaning aks ettiradigan tarzda o'zgartirilishi mumkin. Bunday o'zgarish hisob siyosatida aks ettirilishi lozim. Bunda moliyaviy hisobotga tushuntirish xatida mazkur o'zgarish sabablari va ularning iqtisodiy samarasi ochib berilishi zarur.

54. Agar nomoddiy aktivlarni yaxshilaydigan va mos ravishda, xizmat muddatini uzaytiradigan yoki bu muddatni qisqartiradigan amalga oshirilgan xarajatlarni hisobga olgan holda kelgusi davrda aktivning foydali xizmat muddatining o'zgarishi yoki kelgusidagi iqtisodiy foydani olish shartlarining o'zgarishi kutilayotgan bo'lsa, nomoddiy aktivning foydali xizmat muddati har bir hisobot yili oxirida qayta ko'rib chiqilishi mumkin, shuningdek, agar prognozlar dastlabki baholardan sezilarli darajada farq qilsa, joriy va kelgusi davrlar uchun

amortizasiya summasini ko'paytirish yoki kamaytirish kerak.

Nomoddiy aktivning amortizasiyasi o'zgartirilgan oydan keyingi oydan boshlab yangi amortizasiya hisoblash usuli va foydali xizmat muddatidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

55. Nomoddiy aktivlarning amortizasiyalanadigan qiymatini hisoblashda ularning tugatish qiymati hisobga olinadi. Tugatish qiymati muhim bo'lmagan taqdirda, u amortizasiyalanadigan qiymatni hisoblab chiqarishda hisobga olinmasligi mumkin.

Agar tugatish qiymati ahamiyatga ega bo'lsa, u nomoddiy aktivlar xarid qilingan sanada yoki ularni qayta baholash sanasida aniqlanadi. Tugatish qiymati nomoddiy aktivlarning xizmat muddati oxirida tugatish bo'yicha kutilayotgan xarajatlarga kamaytirilishi lozim.

56. Nomoddiy aktivning tugatish qiymati quyidagi hollarda nolga teng deb hisoblanadi:

a) kutilayotgan foydali xizmat muddati oxirida uchinchi taraf bilan uni sotib olish haqidagi bitim mavjud bo'lmasa;

b) nomoddiy aktivning tugatish qiymati faol bozordagi dalillar bilan ishonchli aniqlanishi mumkin emasligi munosabati bilan ushbu nomoddiy aktiv uchun faol bozor mavjud bo'lmasa hamda nomoddiy aktivning kutilayotgan foydali xizmat muddati oxirida bunday bozorning mavjud bo'lish ehtimoli bo'lmasa.